

Ilona Audere, Dr.art.

Nejauši izglābtais stāsts

Rīgas Vācu teātra aktieris Aleksandrs Deibners un viņa dzimta

(Alexander Wilhelm Jacobus Deubner 13.05.1872 Rīga – pēc 1944. gada novembra nav ziņu)

Laikā starp Lieldienām un Vasarsvētkiem, kad vairāk tiek aktualizēts Kristus tēls dažādās mākslās, gribu padalīties informācijā par mūsu vietējo Kristus lomas atveidotāju teātrī – spriežot pēc pieejamās informācijas, kādreiz slaveno plašajā pasaulē, bet nu pilnīgi aizmirsto Rīgas vācu aktieri Aleksandru Deibneru (Deubner). Dzimtas uzvārds gan ir pilsētas vēsturē koši ierakstīts, jo salīdzinoši daudz varam izlasīt par kādreizējo grāmatu izdevēja un tirgotāja Johana Jakoba Deibnera firmu, par Deibneru līniju Rīgas rātē, par dzimtas nopelniem tirdzniecībā, mašīnbūvē, kuģniecībā, farmācijā, medicīnā, konditorijā, arī izglītības sistēmā. Rīgā dzimušo Deibneru darbībā svarīgas noturīgas saiknes bijušas ar Igauniju, Krieviju, Ukrainu, Vāciju, Angliju, Franciju un Ameriku. Piemēram, grāmatu tirgotāja atvase Karls Frīdrihs Deibners (1819-1892) 19. gs. vidū ir vadošais Rīgas tvaikoņu satiksmes organizācijā, atverot kuģu līniju Rīga – Pēterburga, kā arī, ir Rīgas Biržas bankas dibinātājs un direktors (1864-66) un Politehnikuma valdes loceklis (1872-1886). Viņa izstrādāti ir Bolderājas mašīnfabrikas patenti, bet laikā starp 1876. un 1886. gadu K. F. Deibners bijis vācu ģenerālkonsuls Rīgā. Cita šīs dzimtas atvase – Karls Augusts (1813-1868) slavēts kā sekmīgs grāmatu tirdzniecības turpinātājs un Lielās ģildes teicams darbonis, vecākais. No slavenās dzimtas cēlies arī minētais aktieris. Rīgas Sv. Pētera baznīcas draudžu grāmatas ļauj izsekot aktiera Deibnera ciltskoka zaram. Viņa tiešā radniecības līnija vairākās paaudzēs saistīta ar amatniecību – gan Aleksandra vectēvs Andreas Eberhards Deibners, gan vecvectēvs Eberhards Deibners bijuši Rīgas galdnieki, tēvs Andreas Gothards Deibners bijis litogrāfs, bet tēvabrālis- maiznieks. Ir zināms, ka aktieris 1937. gadā iestājies pret Deibneru nama nojaukšanu Kaļķu un Monētas ielu stūrī, norādot, ka ēka 150 gadus bijusi dzimtas īpašums (līdz 1887. gadam tur atradusies Vecrīgā iecienīta Deibneru beķereja)¹. Aleksandrs izvēlējies pavisam citu darbības jomu. Aktiera pēdējā zināmā dzīvesvieta Rīgā bijusi Skārņu ielas 6 nama 4.dzīvoklī², kā norāda saglabājušās ģimenes vēstules, šis nams senāk piederējis Aleksandra vecākiem.³ Vēsturisku ēku pirmsrestaurācijas izpēte biežāk sniedz svarīgus atradumus būvniecības un interjeru vēstures jomā, bet dažkārt tiek atrastas dīvainā kārtā saglabājušās trauslāka materiāla liecības – fotogrāfijas un rakstiskie materiāli, kā tas noticis Deibneru namā, kur 1980-to gadu restaurācijas laikā atklājās krietns lietu daudzums no ģimenes rakstiskā arhīva, aptverot laika periodu no 19. gadsimta vidus līdz 1940. gadam (datētie dokumenti, daļa vēstuļu ir bez

datumiem). Minētais atradums, pieejamā informācija periodikā un muzeju krājumos ļāvis nedaudz ieskicēt aktiera Aleksandra Deibnera atsevišķas radošā darba un dzīves līnijas, un ģimenes korespondence atklājusi interesantas detaļas no rīdzinieku un arī citu Eiropas pilsētnieku dzīves.

Pirmās periodikā lasāmās atsauksmes par iespaidīgo, emocionālo jauno mīlnieku un varoņu lomu atveidotāju Aleksandru Deibneru rodamas 1890-to gadu sākumā, uz skatuves aktieris uzkāpj 1889. gada 21. oktobrī, būdams 17 gadus vecs. Rīgas Vācu teātra ziņu apskatā kā 1892. gada spilgta novitāte nodēvēts bijušā Rīgas aktiera Otto Bišera (Bischer) lugas “Sliktā sēkla”(Schlimme Saat) uzvedums, kurā par īpaši spilgtu tēlojumu slavēts jaunais Deibners, minot, ka viņš izpelņijies atzinību viesizrādēs Vīlandē (toreiz Fellin), bet nākošajā gadā spēlēs Līneburgas teātra trupā.⁴ Jāatzīmē, ka Rīgas 19.gs. beigu teātra dzīvē nozīmīgs ir arī minētais Otto Bišers, kura ievērojamas biogrāfijas lappuses saistāmas ar titullomām savos un citu autoru dramatiskajos darbos. Rīgas trupā Bišers darbojies divus gadus(1880-1882), uzstājies arī kā lektors un publicējis rakstus par teātra mākslas amata noslēpumiem un izciliem dramaturgiem, bijis publikas mīlulis.⁵ Pēc 1882. gada ugunsgrēka, kad Rīgas Vācu teātris tiek slēgts uz vairākiem gadiem, Otto Bišers raksta lugas, turpinot spēlēt dažādas lomas, sevišķi komiskās. Ne velti viņš pats sacer virkni komēdiju. Viņš darbojies Leipcigā, Berlīnes Lesinga teātrī un citur, viņa lugas tiek uzvestas visā Vācijā, dažas tulkotas angļiski. Rīgā viņš atgriežas daudzkārt, šeit Otto atradis arī savu sievu Annu Matildi Tausoni (Tauson), par ko liecina viņu uzsaukšana Reformātu baznīcā 1882. gada oktobrī.⁶ Āgenskalna Vasaras teātrī 1880-90-jos gados ar panākumiem tiek izrādīta virkne Bišera sacerētu lugu ar paša piedalīšanos lomās.⁷ Iespējams, ka Rīgas viesizrāžu laikā Bišers iepazinies ar jauno Deibneru, redzējis viņu savu lugu lomās, palīdzējis jaunajam aktierim atrast ceļu uz daudzām pasaules skatuvēm. Bez jau minētās Līneburgas un Vīlandes, Deibners savu aktiera talantu apliecinājis daudzos ārvalstu teātros, to vidū - Dortmundē, Elbingā, Breslavā, Brēmenē, Grācā, Pēterburgā, Prāgā, ASV, Brazīlijā. 1906. gadā Aleksandrs Deibners dodas divu gadu turnejā pa Ameriku, kurā dažādos uzvedumos ar panākumiem tēlojis Jēzu Kristu, pirms tam šajā lomā izpelņijies plašu atzinību Eiropas teātros. Ņujorkā viņš ierodas ar kuģi “Zeeland” no Antverpenes, 1910. gadā uz turieni Aleksandrs dodas ar kuģi “George Washington”, pasažieru sarakstā minēts kā mākslinieks un norādīts, ka nav precējies. Zīmīgi, ka šajā sarakstā uzrādīts, ka viņš dodas pie Emīla Hanemaņa (Emil Hannemann, dz. 1852.g. Berlīnē) – slavenā Vācijas un Austrijas teātru direktora, aktiera, kurš, droši vien, ir iesaistījis Deibneru Amerikas izrādēs (www.ancestry.com dati). Minot Ameriku, aktieris tur atgriezies arī 1917. gadā, taču politisko notikumu dēļ ir bijis spiests atgriezties Rīgā. Presē diemžēl netiek dziļi analizēts viņa aktieriskais sniegums, varam vien

izsekot lomu plašajam spektram. Kristus loma Deibneram, tāpat kā mūsdienu aktieriem, noteiktā laika periodā (komunikāciju iespēju dēļ toreiz tas varēja būt īsāks) neļāva tai pašā ģeogrāfiskā vidē atveidot citas lomas, jo skatītāji pārāk asociēja aktieri ar viņa izrāžu tēlu. Nomainot valstis un teātrus, Deibners atkal varējis spēlēt komēdijās, dziesmuspēlēs, mūziklos un citu žanru lugās. Jāatzīmē, ka Aleksandrs Deibners spējis iejusties arī citos Bībeles tēlos. Tā Nobela prēmijas laureāta Paula Heizes (Heyse)⁸ drāmā “Marija fon Magdala” viņš tēlojis farizeju Flāviju, citreiz Ponciju Pīlātu. Heizes minētajā lugā Kristus kā figūra uz skatuves neparādās, bet svarīga ir Jēzus balss (bieži Deibners) no aizskatuves, risinot dialogus ar lugas personāžiem. Spilgtāko aktiera lomu rindā noteikti ievietojams viņa atveidotais ideālists Dons Alonso romantiskajā muzikālajā izrādē “Preciosa”⁹, kas uzvesta 1897. gadā vasarā Minsteres Jaunajā teātrī. Šajā pašā gadā Deibners spēlē galveno (Faona), lomu Brno (toreiz Brünn) teātrī F.Grillparcera izrādē “Safo”¹⁰. Tā ir traģiska mīlnieka loma mīlas trijstūrī, ko veido antīkās dzejnieces Safo neatbildētās kvēlās jūtas pret jaunekli Faonu, kurš mīl meiteni Melitu. Kā liecina Skārņu ielas namā atrastā afiša, Brno teātris ar šo izrādi un Deibneru kā Faonu 1903. gadā viesojies Augsburgas teātrī. Saistībā ar šīm izrādēm minams tolaik Brno teātra rumāņu režisors Mihaels Isailovits (1868 - ?), kura darbība cieši saistīta ne tikai ar Aleksandra Deibnera radošajām gaitām, jo Isailovits, darbojoties dažādos Eiropas un ASV teātros, ņem līdzi arī savu talantīgo aktieri, bet režisora biogrāfijā svarīga vieta ir viņa aktiera darbam Liepājas Pilsētas teātrī 1880-to gadu beigās.¹¹ Aleksandra Deibnera mīļākā loma, kuru viņš ir nospēlējis piecdesmit reizes visdažādākajos teātros, ir Ferdinands F. Šillera drāmā “Viltus un mīlestība”(Kabale und Liebe, 1783). Rīgas Vācu teātris to pirmoreiz uzvedis jau 1785. gadā, un joprojām šī luga ir daudzu teātru repertuāros, mūsu teātris “Skatuve” to iestudējis 2009. gadā. Tātad – Deibners šeit atkal traģiskas mīlas apvīts tēls, kurš lugas beigās dodas nāvē. Plašs emociju spektrs ir saistošs aktierim. Gadsimtu mijas teātros bieži tiek uzvesti farsu un komēdijas. Tā Berlīnē 1898. gadā Deibners tiek pie ķelnera Leopolda Brandmeijera lomas divu autoru - Oskara Blūmentāla (1852-1917) un Gustava Kadelburga (1851-1925) dziesmu spēlē “ Baltajā Zirgā” (“ In weissen Rössl”, 1898). No 1917. gada, kad Aleksandrs Deibners līdz pat savas karjeras beigām ir viens no vadošajiem aktieriem Rīgas Vācu teātrī, pēc ziņām presē ir izsekojams ne tikai viņa lomām, bet varam gūt ieskatu teātra repertuārā un aktieru trupas sastāvā. Ņemot vērā, ka mūsu latviešu aktieri mācījušies no vecākā – vācu teātra, kas darbojās Rīgā jau no 1782. gada¹², kā arī daļa no lugām bijušas abu teātru repertuāros, Rīgas Vācu teātrim ir nozīmīga loma Latvijas teātra mākslas attīstībā. Atgriežoties Rīgā, Aleksandram Deibneram jāsadarbojas ar ilggadējo Vācu teātra aktieri un direktoru Karlu Georgu Kuetē (Carl Georg Couété), kura nopelnus kultūrā atzinusi arī Latvijas valsts, 1938. gadā apbalvojot viņu

ar Atzinības Krustu. Tieši Kuetē, kurš uz Rīgas Vācu teātra skatuves ir bijis no 1907. gada, ievieš regulārus brīvdabas uzvedumus gan Rīgā, gan Siguldā un citās Latvijas vietās (franču izcelsmes Couété dzimta parādās Rīgas Sv.Pētera draudžu grāmatās pēc Napoleona kara). 1918. gadā Kuetē nomaina iepriekšējo teātra vadītāju Maksī Šolcu (Max Scholtz), kurš tiek uzaicināts vadīt teātri Silēzijā, bet turpina piedalīties kā aktieris Rīgas Vācu teātra izrādēs. Šajā laikā aktīvs ir teātra režisors Otto Garijs (Otto Gary), kurš savos iestudējumos arī pats tēlo kādu lomu. 1918. gadā Garija režijā top Blūmentāla un Kadelburga sacerētais farss "Lielpilsētas prieki" (Grossstadtluft, 1891), par kuru teikts, ka "īpaši labs bija Aleksandrs Deibnera kungs inženiera Fleminga lomā."¹³ Šajā laikā tiek sagatavots viesizrāžu repertuārs turnejai pa Baltijas reģionu. Svarīga loma tiek ierādīta komēdijām un farsiem, iespējams, ka pasaules dramatisko kara un revolūcijas notikumos cietušajiem cilvēku prātiem un sirdīm šis žanrs sniedz zināmu relaksāciju. Vispirms Otto Garija iestudētais austriešu brāļu Franča un Paula fon Šēnthānu (Schönthan) 1883. gadā sacerētais farss "Sabinerīniešu nolaupīšana" (Der Raub der Sabinerinnen). Jautrs stāsts, kurā savīta romiešu leģenda ar farsā darbojošos Vācijas mazpilsētas studentu, kurš sarakstījis par to lugu un to iestudē, rodoties komiskām situācijām. Šis sacerējums bija ieguvis ļoti lielu popularitāti Eiropas teātros jau kopš tā pirmā iestudējuma Ščecinas teātrī 1884. gadā. Aleksandram Deibneram iedalīta doktora Neimeistara loma, Maksim Šolcam – Karla Grosa loma. Interesanti, ka uz turnejas izrāžu afišām norādīts ne tikai cēlienu skaits, bet arī lugas darbības vieta un laiks, kā arī, izrādes beigu laiks un garākas pauzes starp cēlieniem (kafejnīcai?). Viesizrāžu sarakstā iekļauta arī jau minētā dziesmuspēle "Baltajā zirgā", kur Dreibners savā viesmīļa lomā tēlo atkal kopā ar Maksī Šolcu (fabrikants Gīzeke). Saraksts nebūtu pilnīgs, ja tajā nebūtu tolaik populārā Hermaņa Zūdermaņa (Sudermann, 1857-1928) kāda luga. Izvēlētas tiek "Jāņu ugunis" (Johannisfeuer, 1900) un "Vienu vecāku bērni" (Geschwister, 1888). Arī šajās izrādēs Deibners spēlē kopā ar Maksī Šolcu, Otto Garija brāli Viktoru Gariju, Džeimsu Osē (Ohsé), Bernhardu fon Holanderu, Aleksu Nebokati (Nebocat), Irēni Heigeli (Heugel) un citiem Rīgas Vācu teātra trupas aktieriem. Mūžīgais mīlas trijstūris, lokālu darbības vietu atveide – Lietuvas muiža-, kristīgu un pagānisku simbolu savienošana patīk Baltijas skatītājam (un ne tikai, jo šīs pašas lugas ar panākumiem tiek izrādītas Vācu teātros Milvuki un Čikāgā). Aleksandrs Deibners "Jāņu ugunīs" tēlo muižas īpašnieka brāļadēlu Georgu fon Hartvigu, protams, tā atkal ir mīlētāja loma. Komēdiju klāstā izvēlēta arī Franča Arnolda (Arnold) un Ernsta Baha (Bach) 1913. gadā sacerētā trīs cēlienu luga "Spāņu muša" (Die spanische Fliege), kurā rātskungs (Deibners) nokļūst komiskās situācijās ar dejotāju, kuras iesauka ir spāņu muša. Šī iestudējuma režisors ir Maksis Šolcs, kurš arī pats, tāpat kā režisors Garijs, piedalās lugā kā aktieris.

1919. gada 30. septembrī notiek oficiāls Rīgas Vācu teātra atvadu vakars, jo teātri slēdz, lai dotu vietu Latvijas Operai. Šim notikumam, kas nosaukts "Klasiskais vakars" zīmīgi tiek izvēlēta Ludviga Tīka (Tieck) drāma "Šķiršanās" (Der Abschied, 1792) un J.V. fon Gētes viencēliens "Vienu vecāku bērni" (Die Geschwister, 1776), abās lugās, protams, galvenajās lomās ir Aleksandrs Deibners.¹⁴ Jau izvēlētie darbi atspoguļo smago emocionālo noskaņu – Rīgas teātri ir taču mūsu pilsētas, kopīgās dzimtenes auklējumi – "brāļi", bet vienam liek doties prom no paša dibinātas un celtas ēkas, nenovērtējot un neredzot tā devumu Latvijas kultūrai.... Ludvigam Tīkam ir deviņpadsmit gadu, kad viņš saraksta traģēdiju, kuras konfliktu veido cilvēka nespēja just un redzēt savu līdzcilvēku, nespēja mīlēt. Galveno varoni – jaunu sievieti - viņas vīrs uzskata par interjera mēbeli, kas vērojama komplektā ar klavierēm, kuras viņa spēlē. Gētes viencēlienā psiholoģiski piesātināts "brāļa un māsas" mīlestības stāsts. Vilhelms un Marianna patiesībā ir vīrs un sieva, viņi nav asinsradnieki, bet paši sevi par tādiem uzskata, jo īstenībā Vilhelms Mariannā mīl viņas nomirušo māti Šarloti, kura pirms nāves paguvusi savam mīļotajam izprecināt savu meitu. Varam simboliski pielīdzināt notikumiem teātru dzīvē – Rīgas Vācu teātris pirms "nāves" paguvis nodot tik daudz meistarības latviešu teātra aktieru amata noslēpumos.

Kopumā laiks no 1917. gada, kad pēc ilgākas Vācu teātra iepriekšējās slēgšanas kara dēļ tas tiek atkal atvērts, līdz pat 1922. gadam, kad Aleksandrs Deibners nospēlē savu pēdējo nopietno lomu, ir ļoti radoši ražīgs viņa karjerā, spēlējot dzimtajā Rīgā, teātrī, kurā viņš izauga par pasaules aktieri. Par svarīgu izrāžu vietu vasaras sezonās joprojām ir jau agrāk Vācu teātrim iemīļotās Āgenskalna un Vērmanparks skatuves, arī Mežaparks estrāde. Tā vairākkārt viņš priecē skatītājus ar savām jau klasiskajām lomām Heizes "Marijā fon Magdalā", jau minētajās Zūdermaņa lugās, daudzas reizes viņš atgādina par savu meistarību savās mīļajās Faona (Grillparcers "Safo"), Ferdinanda (Šillers "Viltus un mīlestība") un Mortimera (Šillers "Marija Stjuarte") lomās un, protams, neskaitāmas reizes spēlējot populārājās dziesmuspēlēs un farsos. 1920-to gadu presē vairākkārt lasāms, ka Deibners ne reti bijis viesis sabiedriskos pasākumos organizācijās, arī skolās, kur uzstājies ar dzejas lasījumiem. Kāpēc viņš beidz savas aktiera gaitas 50 gadu vecumā? Par to trūkst ziņu, taču zīmīgi, ka savu karjeru Deibners noslēdz ar to pašu ampuā, ar ko viņš sāka – pēdējā loma atkal ir mīlnieks, jauns princis Karls – Heinrihs Vilhelma Meijera-Forstera (Meyer-Förster)¹⁵ 1901. gadā sacerētajā lugā "Vecā - Heidelbergā" (Alt-Heidelberg). Meijera populārākais dramaturģijas darbs ir visvairāk uzvestais gabals 20.gs. pirmās puses vācu teātros. Kā atzīmē Latvijas prese¹⁶, piecdesmitgadīgais aktieris juties, pēc paša vārdiem, "kā sešpadsmitgadīgs, kaut pašam jau mazbērni". Lugas princis ir jauns students, kurš četrus mēnešus iekļuvis Heidelbergas studentu un viņu fiktīvās korporācijas

vidū, tur iemīlējis vienkāršu viesmīli, bet kārtu nesaskaņas dēļ mīlestības stāsts beidzas nelaimīgi, ar šķiršanos, Karlam-Heinriham jāatgriežas pie sava tēva. Pēc šīs spožās lomas uz laiku presē apklust ziņas par aktieri Deibneru, bet varam gan izlasīt 1929. gadā viņa skatuves 40 gadu jubilejai veltītus rakstus, bet 1932. gadā un 1942. gadā pieminētas aktiera dzīves jubilejas.¹⁷ Kā atrodams Deibneru dzimtas atrastajos dokumentos, 1940. gada aprīlī Latvijas pilsonis Aleksandrs Deibners lūdz Sabiedrisko lietu ministrijai izskatīt jautājumu, par nesaņemto algu no likvidētās vācu teātra biedrības. Tātad viņš kādā amatā ir darbojies līdz biedrības likvidēšanai. Presē minēts viņa vārds sadzīviski kuriozos notikumos – tā 1924. gada 5. augustā *“Policijas Vēstnesis”* ziņo, ka Aleksandrs Deibners Rīgas stacijā izlēcis no ejoša vilciena un salauzis kāju. 1937. gadā 4. marta *“Rīts”* informē, ka sastādīts protokols Aleksandram Deibneram par miertiesas telpā ievestu suni, kurš skaļi rējis (minēts nav jautājums, kādēļ tur aktieris ieradies, bet šajā gadā viņš, kā jau minēts iepriekš, raizējies par dzimtas nama nojaukšanu Kaļķu un Monētas ielu stūrī). *“Tēvijā”* 1941. gada 16. jūlijā aprakstīts arī kāds Deibnera un viņa dēla varoņdarbs, izglābjot no degšanas kaimiņu namu Skārņu ielā. Pēc 1942. gada prese par slaveno aktieri klusē. Atrasto dokumentu klāstā jaunākā liecība par viņu ir 1944. gada 21. novembrī atsūtītā policijas pavēle par uzliktu sodu Rīgā Skārņu ielā 6-2 dzīvojušajam Aleksandram Deibneram, kurš līdz 20. novembra plkst.8.30 nav notīrījis naktī uzkritušo sniegu no ietves pie savas mājas, kā to policijai noziņojis kāds Eduards Kregs. Sods toreiz bijis bargs – 7 reihsmarkas un 3 dienas arests.

Pārlasot saglabājušos korespondenci, redzams, ka visvairāk ir mātes un bērnu (Aleksandrs, brāji, vedeklas) sarakste. Vēstules aptver vairākus gadu desmitus. Tās ļauj izceļot pa aktiera uzturēšanās vietām. Pārsvārā tām ir sadzīvisks raksts, interese un rūpes par ģimenes locekļiem, bet dažās ir skarti arī teātra dzīves notikumi. Ieskatīsimies dažās no tām. 1907. gadā aktieris raksta mātei no Strasburgas, ka nupat bijis Berlīnē, kur svinēts *“Jautrās atraitnes”* 50. uzvedums, stāsta, ka viņas mazdēls Alekssis, ko māte vēl nav redzējusi, ir gudrs, visiem patīk (Tātad aktiera dēls piedzimis laikā, kad viņš darbojies teātros ārpus Rīgas). Tiek mātei uzskaitīts, kādas drēbes nopirkta mazajam Aleksim (kurpes, zeķes, uzvalks), lai varētu piedalīties iepriekš minētajās teātra svinībās Berlīnē. Citā korespondencē no Berlīnes Fridriha ielas 218/3 atrodama ziņa par vācu un krievu ceļošanas pasu nepieciešamību Aleksandram junioram, kuru paredzēts sūtīt uz Rīgu pie mātes, lai mācītos. Kā norāda juniora 1908. gada 22. decembra vēstule tēvam, viņš sekmīgi mācās Rīgas ģimnāzijā, sūta savu atzīmju sarakstu (ļoti labu), pasakās par atsūtītajām 100 markām un informē par jaunāko – *“1909. gadā sāks ierīkot kanalizāciju starp Daugavu un pilsētas kanālu, viņu mājai tad būs kanalizācija.”* Tās vēstules, kurām ir saglabājušās aploksnes, liecina par aktiera ilgāku uzturēšanos arī Elblongā (vācu

Elbing) Polijā, Insterburgā (tag. Čerņahovska Kaļiņingradas apg.),Maskavā, Pēterburgā... Kā lasāms vēstulēs, Aleksandra Deibnera sen. brāļi Andrejs un Hermanis (Hermanim sieva Emīlija Henriete, dzimusi Meybaum, un dēli Arveds Hugo un Kristians Valters Hermanis) dzīvo ar savām ģimenēm Maskavā, bet brālis Karls ar sievu Šarloti (Lotchen) un meitu Dženiju dzīvo Pēterburgā. Māte Malvīne ir saglabājusi visu bērnu, arī vedeklas, vēstules. Nereti tajās minēts arī Aleksandrs, kurš kādu laiku dzīvojis vai viesojies viņu mājās. Korespondence parāda ļoti ciešas Deibneru ģimeniskās saites. Aktiera tēvam litogrāfam Andreasam Gothardam piederējusi darbnīca, varētu būt, ka vecāku mājā Lielajā Monētu ielā, kur arī savu beķereju ap 19.gs. vidu atvēris viņa brālis Aleksandrs. Pasekojot, kāpēc brāļiem nav tēva mantota galdnieka amata un katram ir cita nodarbošanās, secināms, ka liela loma ir konkrētiem apstākļiem. Brāļu vectēvam, viņu mātes tēvam - Jelgavas (toreiz Mittau) beķermeistaram Johanam Frīdriham Tau (Thau, 1746-1820) divi dēli mantoja beķera amatu, taču tālākajā paaudzē nebija amata pēctecības, jo potenciālie beķeri nomira jau agrā bērnībā. Tā beķera Deibnera mātes brāļa – beķermeistara Ernsta Andreasa Tau (1794-1842) ģimenē miruši visi vienpadsmit bērni, no kuriem vecākais sasniedzis vien septiņu gadu vecumu. Amatu nācās mantot kādam no māsas dēliem. Kaut arī litogrāfu un grāmatizdevēju Deibneru dzimta ir salīdzinoši daudz pētīta, 2006. gadā ir bijusi Lavijas Nacionālajā bibliotēkā plaša izstāde «Grāmatnieku Deibneru dzimta: 200 gadi latviešu un vācu grāmatniecībā», un 1998. gadā Ķelnē iznākusi šīs dzimtas pēcteča grāmata “Deubner Peter. Von Riga bis Köln”, tomēr ļoti maz zināms par Andreasa Gotharda un viņa divu dēlu darbību grāmatniecībā. Varbūt tāpēc, ka šie Deibneri palikuši radu firmas ēnā - gan izpildot litogrāfijas pasūtījumus izdevniecībai “J.Deubner”, gan arī darbojoties Deibneru uzņēmumos un veikalos Maskavā un Pēterburgā. Krievijas lielpilsētās dzīvojošo brāļu sadzīvi visvairāk vēstulēs aprakstījušas viņu sievas. Uzzinām, kas dāvināts vidēji turīgiem cilvēkiem 1902. gadā kāzās. Hermaņa sieva Emīlija, tāpat kā Hermaņa vecmāmiņa no tēva puses, ir no Pērnavas, tāpēc viņas un Hermaņa kāzas notikušas tur 28. decembrī. Jau novembrī Emīlija raksta vīramātei Malvīnei un cer, ka viņa piedalīsies kāzās. Uzzinām, ka ceļš no Valkas uz Pērnavu bijis 7 stundu ilgs ērtā un siltā vagonā. Min, ka uz kāzām ieradīsies arī Hermaņa šefs no Pēterburgas. Malvīnei tiek solīts labiekārtots dzīvoklis, lai nav jāapmetas viesnīcā. 1903. gada 3. janvārī vēstulē Emīlija pateicas vīramātei par to, ka viņa piedalījies ceremonijā un svinībās, apraksta, kā abi ar vīru ceļojuši atpakaļ uz Maskavu – no Pērnavas uz Valku, tad ar vilcienu uz Pēterburgu, tālāk uz Maskavu. Pēterburgā apciemojuši Hermaņa brāli Karlu un viņa ģimeni. Emīlija apraksta Karla dzīvokli – mazu, ērtu, ar divām augstām, gaišām istabām un virtuvi. Jaunā sieva ar sajūsmu raksta vīramātei, ka Maskavā izpakojusi kāzu dāvanas – veļas skapi, šujmašīnu, lampu, zivju šķīvi, karotes, lielu tepīki un pat kliņģeri, Hermaņa darbavieta

uzdāvinājusi 200 rubļus. Var no vēstules saprast, ka Maskavā viņiem nu ir jāiekārto jauns dzīvoklis. Emīlijas vēstulēs lasām arī par aktiera Aleksandra sagādātām biļetēm uz izrādēm un, protams, tiek stāstīts vecmāmiņai par 1903. gadā piedzimušo mazdēlu Arvedu. Savukārt Hermanis 1904. gada vēstulē mātei lūdz, lai viņa uzšuj mazajam Arvedam kādas drēbes, bet no Berlīnes, kur viņa brauks apciemot dēlu Aleksandru, lai nopērk Emīlijai firmas “Agnes Fleischer-Giebel&Lesemeister” korseti, norādot sievas izmērus – krūšu apkārtmērs 80 cm, gurnu apkārtmērs 92 cm. Vedeklas ir galvenās vēstuļu rakstītājas. Arī Karla sieva Lotte raksta vīramātei no Pēterburgas mīļas vēstules, kurās gan priecājas par 1903. gada nogalē dzimušo meitiņu Dženiju, sīki aprakstot viņas prasmes un ēstgribu. Lote cer, ka vasarā viņiem būs 7 istabu dzīvoklis ar veikala telpu (grāmatu?). No 1904. gada marta vēstules uzzinām, ka tolaik aktieris Aleksandrs spēlē teātri Maskavā. Lote raksta arī par vīramātes gaidāmo braucienu uz Vāciju (tur ir Aleksandra jaunā ģimene). Malvīnei tiek lūgta tantes Hildas adrese (Malvīnes māsa). Aktiera trešais brālis Andrejs Maskavā vada aģentūru, īrē dzīvokli ar kabinetu par 10 rubļiem mēnesī, savas vēstules mātei viņš raksta uz savas firmas veidlapām. Kādā nedatētā vēstulē viņš min, ka viņam ir 5 darbinieki- šveicars,oficiants, istabene, samovarščiks (tējas gatavotājs), zābaku tīrītājs. Šķiet, ka viņam bijis kāds neliels viesu nams. Izpētot šīs ģimenes tālāko likteni, tas ir traģisks. Bēgot no mutuļojošās Krievijas, viņi ierodas Berlīnē. Nav konkrētu ziņu par šiem gadiem, taču Berlīnes Tegel kapos, kas ir krievu un no Krievijas atbēgušo bēgļu atdusas vieta, zināmo apbedīto sarakstos atrodami Hermanis, miris 47 gadu vecumā 1928. gadā, un viņa dēls Arveds, miris 24 gadu vecumā 1927. gadā. 1933. gada 5. jūlijā Berlīnes laulāto sarakstā (dati no www.ancestry.com) otrs dēls Valters Hermanis Andreas salaulāts ar Rīgā dzimušo Elzu Augusti Doroteju Tetkēvicu (Tetzkewitz, dzimušu Tiehófer 10.06. 1898), vēlāk viņi un Emīlija dodas emigrācijā uz Kanādu – Kelovnas pilsētu Britu Kolumbijā. Valters tur miris 1983. gada 8. aprīlī. Nav ziņu, kas noticis ar Karla ģimeni Pēterburgā. Jādomā, ka arī viņi pameta Krieviju bēgļu gaitās. Kā rakstā minēts jau iepriekš, vācbaltietis aktieris Aleksandrs Deibners līdz 1944. gadam noteikti ir Rīgā. Nav pagaidām izdevies noskaidrot, kā un kur tālāk veidojas viņa ģimenes dzīve, kāda profesiju izvēlēties dēls un mazbērni, kur tagad dzīvo viņa pēcteči. Diezgan ticami, ka viņi emigrējuši no Latvijas (ja izdzīvojuši).

Atsevišķu vēstuļu daļu veido aktiera pielūdzēju vēstules. Kāda Vilma Vintere (Winter) no Insterburgas vēstulē ielikusi romantisku kaltētu maijpuķīti. 1901. gadā viņa raksta, ka nejauši iepazinusies ar Aleksandra bērna māti. Pielūdzējas raksta Aleksandram vēl viņa 70 gadu jubilejā, tā Helēne Ābolinga no Heilbronnas Vācijā 1942. gadā sūta jūsmīgu apsveikumu, nobeidzot ar laiku raksturojošu “Heil Hitler!”. Tikpat jūsmīgas ir aktierim rakstītas vēstules no draugiem un, iespējams, bijušiem teātra kolēģiem.

Aktiera māte Malvīne Karolīne (1844 – 05.09.1917) nāk no miesnieku Ārendu (Ahrendt) dzimtas. Tēvs Joahims Eduards Ārends bijis amata brālis Rīgā no 1839. gada, Malvīnes mamma Beatrise Rāta (Rath, dzimusi Mack) . Gan viņas bērnu kristības viesu sarakstā, gan arī vēlāk vēstulēs minētas viņas māšas, jo īpaši bieži Dženija, kura apprecas ar fabrikantu F.Vilhelmu Jeckēviču (Jetzkewitz), un, kā noprotams no vēstulēm, vēlāk dzīvo pie Malvīnes. Kādā 1902. gada vēstulē mātei Aleksandrs liek sveikt tanti Dženiju viņas dēla Eižena kāzās. Jādomā, ka tas ir tas pats Eižens Jeckēvičs (dz. 1854), kurš laikā no 1888.-1909. gadam ir beķerejas īpašnieks.¹⁸ Tante Dženija 1907. gadā dodas apciemot Aleksandru uz Berlīni, jo vēstulē Aleksandrs paskaidro, kā viņai nokļūt no stacijas pie viņa mājās. Korespondence notiek arī starp pašām mātes māšām. Tā 1869.-70. gadā Hilda Ārende raksta māšai Malvīnei no Harkovas (toreiz Charkorod), kas norāda dzimtas ceļošanu, visbiežāk darba un ģimenes lietās. Hilda Adelheide Suzanna Harkovā ieprecas, viņas vīrs ir turienes tirgotājs-dārziņš Karls Mihaels Priferts (Prüfert)- par viņu uzsaukšanu Rīgas Pētera baznīcā ziņo “Rigasche Stadtblätter”1868. gada 5. decembrī. Kļūstot atraitnei, 1882. gadā Hilda apprecas otrreiz, kā raksta “Baltijas Vēstnesis” šī gada 1. maijā, - ar kapteini un bruņinieku Pēteri Saverņājevu.

Aktiera vecvectēvs galdnieks Eberhards Deibners (1748-1785), apprecot galdnieka Fashauera (Faßhauer) atraitni Elizabeti Magdelēnu, dzimušu Heide(Heyde, 1749-1826), bija ieguvis sievai piederošus dzimtas gaļas ledus pagrabus un noliktavas Skārņu ielā, tie tiek mantoti tālākās paaudzēs.¹⁹ Iespējams, ka ar to izskaidrojama Deibneru dzīves vieta Skārņu ielā.

Ieskatoties Skārņu ielas senākā korespondencē, atrodam liecību par to, ka aktiera tēvs litogrāfs 1850. gadā savai māšai Dorotejai Augustei Deibnerai (1828-1906), kura tolaik strādājusi par guvernanti Pēterburgā, aizdevis 91 sudraba rubli. Nav gan norādīts, kādam nolūkam. Sadzīvisko dokumentu sarakstā lasāmi Deibneru īpašumu nodokļi, Ķemeru dūņu vannu apmaksas taloni, arī kvītis par piegādātām precēm utml. – tiešas liecības par rīdzinieku senāku laiku sadzīvi.

Nejauši atrastais un no aizmirstības izglābtais dzimtas arhīvs ļāvis gaismā izcelt atceres cienīgas personības, īpaši godinot maija jubilāru aktieri Aleksandru Deibneru, sagaidot viņa 150 gadu jubileju 2022.gadā.

Atsauces:

¹*Rigasche Rundschau*. 1937. gada 5. jūnijs.

Rīgas Sv.Pētera baznīcas draudzes grāmatās atrodamā aktiera Aleksandra Deibnera ciltskoka pamatlīnija: tēvs litogrāfs Andreas Gothards Deibners (1822-1900) salaulājies 1866. gadā ar Malvīni Karolīnu Ārendi (Malwine Caroline Arendt, 1844-1917) – abi dzimuši Rīgā, taču Malvīnes dzimta nāk no Pērnavas. Viņu dēlam Aleksandram ir brāļi - Eduards Andreas Rupertus (1868-?); Andreas Jakobs Gothards (1869-?); Hermanis Arvīds (1870 -1928), Karls Arnolds Edmunds (1874-?). Vectēvs galdnieks Andreas Eberhards Deibners(1783-1844) salaulājies 1818.gadā ar Kristīni Amāliju, dz. Thau (1791-1859). Vecvectēvs galdnieks Eberhards Deibners (1748-1785) salaulājies 1778. gadā ar Elizabeti Magdalēnu, dz. fon der Heidi (Heyde, 1749 – 1826))

²Oficiālos iesniegumos A.Deibners norādījis savu dzīvesvietas adresi.

³Ēkas uzcelšanas laiks neskaidrs. Valsts aizsargājamo Kultūras pieminekļu sarakstā datēts ar 17.gs. Nams ir vairākkārt pārbūvēts, sākotnējais veidols varētu būt tapis 15.gs. Rekonstruēts 1763.,1983., 2014. gadā. Atrastās rakstiskās un foto liecības ir salīdzinoši sliktā tehniskā stāvoklī, tomēr daļu no tekstiem izdevies izlasīt, iegūtā informācija bijusi noderīga šī raksta tapšanā, kā arī stimulējusi pievērsties Deibneru dzimtas vēstures pētniecībai.

⁴*Düna Zeitung*.1892. gada 4. septembris.

⁵*Rigasche Zeitung*.1880. gada 22. novembris; 1881. gada 19. decembris.

⁶*Rigasche Stadtblätter*. 1882. gada 21. oktobris.

⁷Pirmos darbus Otto Bišers (? Štrālzunde – 1905 Švarcvalde) mēdzis parakstīt ar pseidonīmu Ernst Connemh. Populārākie, izrādīti Rīgā: “Ak, šis paps” (O, dieser Papa); “Strēlnieku svētki” (Das Schützenfest); “Veiklais zēns” (Flotte Bursche); “Karš miera laikā”(Krieg im Frieden) u.c.

⁸ Pauls Johans Ludvīgs fon Heize (1830 Berlīne - 1914 Minhene), saņēmis Nobela prēmiju literatūrā par ideālisma caurausto augsto meistarību. Drāma “Maria von Magdala” 5 cēlienos, sarakstīta 1899. gadā, uzvesta daudzos pasaules teātros, tostarp Rīgā.

⁹ Libreta autors Pius Aleksandrs Volfs (Wolfs, 1782 – 1828), komponists Karls Maria Frīdrihs Ernsts fon Vēbers (Weber, 1786 – 1826), sacerēta 1820. gadā.

¹⁰ Francs Grillparcers (Franz Grillparzer 1791-1872), traģēdiju “Safo” sacerējis 1818. gadā.

¹¹ Isailovits par aktieri izmācījies Grācā, debitējis 1886. gadā Litomerices (Čehijā) teātrī, no 1889. gada jau darbojies kā režisors Insbrukā, Prāgā, ASV u.c. Ziņas no: Danielczyk, Julia: Michael Isailovits, in: Kotte, Andreas (Hg.): *Theaterlexikon der Schweiz*, Chronos Verlag Zürich 2005, Band 2, S. 909

Ziņas par vācu teātri ASV :Grange, William, ““The Popular Repertory and the German-American Audience: the Pabst Theater in Milwaukee, 1885-1909””(2001); <http://digitalcommons.unl.edu/theatrefacpub/17>

¹² Vācu teātri dibinājis barons fon Fītinghofs Lielajā Ķēniņu ielā (Vāgnera nams), atklāj ar G.E.Lesinga traģēdiju “Emīlija Galoti” 1782. gada 15. septembrī – ziņas no: V.Hausmanis. *Teātra pilsēta un tās Eiropas atbalsis*. Latvijas Vēstnesis. 10.08.2001

¹³ *Rigasche Zeitung*, 1918. gada 7. februāris.

¹⁴ *Rigasche Rundschau*. 1919. gada 30. septembris.

¹⁵ Wilhelm Meyer Förster (1862 Hannoverē – 1934 Heringsdorfa). Luga “Alt-Heidelberg” 20.gs. pirmajā pusē bijusi visvairāk izrādītā luga vācu teātros, tulkota arī angļiski, daudzkārt adaptēta kino un 1924. gadā ungāru izcelsmes ASV komponists un pianists Sigismunds Rombergs (1887-1951) sarakstījis opereti “The Student Prince”. Ziņas no: Everett, William A. Sigismund Romberg.Yale University Press.2007.

¹⁶ *Rigasche Rundschau*.1932. gada 12. maijs.

¹⁷ *Rigasche Rundschau*.1929. gada 22. oktobris; *Jaunākās Ziņas*. 1929. gada 22. oktobris; *Riga am Sonntag*.1929. gada 27. oktobris; *Rigasche Post*.1939. gada 29. oktobris; *Rigasche Rundschau*.1939. gada 26. oktobris; *Tēvija*. 1942. gada 15. maijs; *Deutsche Zeitung im Ostland*. 1942. gada 27. jūnijs.

¹⁸Album Academicum des Polytechnikums uz Riga, 1862-1912. Riga: Jonck&Poliewsky.1912 : <https://core.ac.uk/download/pdf/19900906.pdf> (skatīts 21.04.21)

¹⁹*Rigasche Anzeigen*. 1931.gada 19.oktobris.